

SOM GUDER OG GUDINDER MED MAGTEN TIL AT VELSIGNE OG FORBANDE

Tekst: **Henriette Heide-Jørgensen**

Om Jungs kompleksteori med særligt fokus på de basale forældrekomplekser

I den jungianske psykologi er et kompleks en psykisk struktur, der både er en del af psykens normale og sunde måde at strukturere sig på, men som også kan antage mere eller mindre usunde former (Jung 1933b p.91; Jacobi 1959 p.20; Dieckmann 1999 p.9). Komplekset består af en følelsesladet kerne baseret på en erfaring eller en oplevelse, og rundt om denne kerne lagrer sig andre og lignende erfaringer. Man kan sammenligne kompleksets form med en mere nutidig brugt udviklingspsykologisk terminologi, nemlig Daniel Sterns RIG'er¹ (Stern 1985).

Det er graden af ubevidsthed og alvorlighed, der bestemmer, hvor problematisk eller patologisk komplekset er (Jung 1935 pars.382-383). Som fraspaltet bevidstheden og helt ubevidst besidder komplekset en vis autonomi, og det kan ligefrem fungere som en autonom delpersonlighed (Jung 1929 par.125; Jung 1934 par.201). Jo fjernere fra bevidstheden, jo mere arketyperiske og numinøse former antager komplekset også og viser sig i mytologisk eller arkaisk materiale fra det kollektivt ubevidste (Jung 1947/1954 par.383; Dieckmann 1999 p.20).

Men komplekser kan også være små og 'uskyldige' komplekser, der ikke øver den store psykiske skade. Kast opererer med traumatiske og ikke-traumatiske komplekser, mens Dieckmann opregner syv kategorier af komplekser, fra den milde form som små djævlé eller *slips of the tongue* til de alvorlige komplekser, der hindrer det psykiske liv. I sådanne tilfælde kan de sammenlignes med objektrelations-skolens idé om en *developmental arrest* (Dieckmann 1999 pp.20-26; Kast 1998 p.301; Jones 2002).

Når komplekset aktiveres, griber det forstyrrende ind i bevidstheden. Kompleksets indhold projiceres ud på begivenheder, personer eller relationer, der i forstørret og forvrænget udgave tillægges det, der egentlig hører komplekset til. (Ofte har det, der projiceres på, dog en vis lighed med kompleksets indhold). Komplekser optræder og opleves på forskellig vis. De kan opleves som kropslige tilstande, som tankemønstre, som måder at relatere på, som følelsesmæssige tilstande, hvor man er stærkt påvirket eller ligefrem ude af sig selv og kan have oplevelsen af, at det var som om, der var noget andet, der tog mig.

Komplekser optræder også i symbolsk form. I drømme kan de optræde personificeret, men kan også symboliseres i landskaber eller bygninger. Også myter og eventyr afspejler komplekser på et kollektivt og arketyperisk niveau. I terapi kan komplekset optræde i overføringen, så terapeuten kan blive bærer af billedet, fx den ne-

---

¹ Repræsentationer af Interaktioner i Generaliseret form. (red.).

gative mor, den rigide og dømmende far, den konkurrerende søskende. Den terapeutiske relation antager dermed kompleksets karakter.

Opløsningen af komplekset sker ved bevidstgørelse, ved at undersøge og udfolde kompleksets enkelte elementer, den kognitive del, den relationelle del, de symbolske billeder etc. Arbejdet kan gøres ved hjælp af aktiv imagination (Kast), drømmefortolkning og fænomenologisk undersøgelse af komplekset: hvad er det for følelser, stemninger, emotioner, fantasier, billeder, erindringer, der hører til komplekset. Formålet er at transformere og afgifte komplekset, så indholdet kan integreres i bevidstheden i en bevægelse mod en mere sund og fleksibel psyke.

FORÆLDREKOMPLEKSER

Komplekser kan dannes livet igennem og på basis af mange slags oplevelser, men forældrekomplekserne (morkomplekset og farkomplekset) er de basale komplekser, der er med til på fundamental vis at bestemme, hvordan man oplever sig selv, omverdenen og sig selv i omverdenen. Komplekset kan således sammenlignes med nogle af de andre psykologiske måder at beskrive psykens struktur på. Det begreb, jeg synes, der ligger tættest, er John Bowlbys teori om indre arbejdsmodeller, *working models* (Bowlby 1969 og 1973). Fælles er, at de indre modeller dannes af et samspil mellem barnets dispositioner, de primære omsorgspersoner og kvaliteten af relationen til dem. Barnet lærer i den relation sig selv at kende og internaliserer morens² måde at møde barnet på og relatere til det.

I den jungianske terminologi³ vedrører morkomplek-

---

² Ordet 'mor' bruges som betegnelse for den, der er den primære omsorgsperson m/k.

³ Jung skriver i en tid, hvor kønsrollerne endnu er ret traditionelle, og hans syn på det hhv. kvindelige/moderlige og mandlige/faderlige afspejler denne traditionelle forståelse. Det er i vores tid, hvor kønsrollerne er under opbrud og omdefinering, ikke helt uproblematisk at overtage disse betegnelser. Så når de bruges her, bruges de udelukkende som en beskrivelse for områder i psyken og er ikke nødvendigvis

set relationer, sansning, væren og næring. Det bestemmer den følelsesmæssige kvalitet af at eksistere. Det er forbundet med eros som livskraften. Farkomplekset vedrører det mentale og strukturelle. Det har med normer, autoriteter, meninger, holdninger og ånd at gøre. Det er forbundet med logos og ånd. Komplekser kan optræde både i negative og positive udgaver og har en arketypisk klangbund. Det skal understreges, at begge forældre eller de, der er i forældres sted, kan bidrage til begge de basale komplekser, det er således ikke kun moren, der bidrager til morkomplekset og faren til farkomplekset.

Nedenstående beskrivelser af de to fundamentale forældrekomplekser er baseret på jungiansk teoridannelse kombineret med psykoanalytisk teori og nyere udviklingspsykologiske teorier.

Morkomplekset

er det tidligst dannede kompleks, og det indeholder den helt basale fornemmelse af at være et menneske og at være et menneske i verden. Alt efter den præcise kvalitet og karakter af relationen til mor mødes omverdenen mht. til forventninger og måder at indgå i relationer på. Det er de helt basale fornemmelser af livets kvalitet og følelstone. Det dannes som alle andre komplekser i et relationelt møde mellem barnets personlige dispositioner og den primære omsorgsgiver mor (fx Neumann 1973; Samuels 1985).

Hvis moren formår at være 'den gode nok mor' (Winnicott 1973), så skabes i barnet følelsen af at være i orden som menneske. Morkomplekset bliver positivt og giver anledning til en fundamental følelse af sikkerhed og tillid til verden. Følelsen af at være god i en god verden, med en ubetvivlet ret til at eksistere, som den man er, og blive elsket og respekteret, som den man er – en fundamental følelse af, at livet er rigt. Det er den sunde udgave af kompleksset, der i en mindre sund udgave

---

forbundet med det biologiske køn. Og måske man skulle overveje at omdøbe mor- og farkomplekset, så de mere præcist betegner de steder i psyken, som den vedrører. Måske skulle man kalde morkomplekset for værenskomplekset og farkomplekset for det mentale kompleks.

Venus fra Willendorf. Wikimedia Commons.

ofte afføder problemer med at tage ansvar, at separere og acceptere adskillelse (samt den yderste adskillelse døden).

Hvis moren – af forskellige årsager – ikke formår at skabe et gunstigt miljø for barnet, så skabes i barnet en smertefuld følelse af ikke at være i orden og af ikke at

have retten til egen eksistens. Det ledsages af følelsen af at have forbrudt sig mod selve eksistensen med depressive og skamfulde følelser til følge. Medfølgende er også ofte følelser af at være skyldig, at have forbrudt sig, ganske enkelt at være et slet og uværdigt menneske, som ikke er værdigt at elske. I forhold til omverdenen viser disse grundlæggende følelser sig i måden at relatere på, og hvad der forventes af omverdenen.⁴

Den arketypiske del af komplekset konstelleres på grundlag mødet mellem mor og barn og giver komplekset dets følelsesmæssige farve som den store gode mor eller den negative mor. Det positivt moderlige udtrykker sig i symboler, der fremhæver det livgivende og nærende, det omfavnende og rummende samt det beskyttende, mens det negativt moderlige er forbundet med det destruktive og ødelæggende, det omklamrende og lammende samt udleverethed til ensomhed.

I den individuelle psykologi, i drømme og fantasier kan komplekset antage form af en person, men som et kompleks, der har med værens-tilstande at gøre, tager det også form af natursymbolik, fx kan islandskeer symbolisere den følelsesmæssige kulde, som ofte ledsager det negative morkompleks, mens frodige og varme steder symboliserer kompleksets livgivende sider. Drømme om at være i køkkenet (transformationssted) er også ofte relateret til morkomplekset.

Eventyr og myter, som er kollektive forestillinger, kan fungere som spejl for det personlige kompleks, fx eventyrernes onde mødre eller positivt i de gamle moder-gudinder.

Farkomplekset

er det dynamiske og mentale kompleks. I sin mest grundlæggende form er det forbundet med dynamik/handlen, og som regel bestemmer det den dynamik eller handlekraft, en person besidder. Som et mere mentalt kompleks vedrører farkomplekset det intellektuelle område, synet på autoriteter og magtpersoner og

⁴ Fx Balint 1952, Fairbairn 1952, Neumann 1973, Bollas 1987.

Darth Vader. Foto: Bernie Thomas/Wikimedia Commons.

er bestemmende for, hvilken form meninger og synspunkter antager. Det faderlige har også med kulturen og civilisationen at gøre, med det der ordner og former, kulturens værdisæt og loven og staten. Endelig er det faderlige også forbundet med åndens og det åndelige område.

Også farkomplekset konstelleres på grundlag af de virkelige relationer og kan optræde i positiv eller negativ form. Det faderlige har indflydelse på, hvordan mod, styrke og beslutsomhed former sig. Da det også har med struktur og orden, meninger og værdier at gøre, kan det optræde positivt i form af plasticitet og fleksibilitet, mens det negativt kan tage form af stivtind, rigiditet og ufravigelige handle- og tankemønstre, ligesom det kan optræde som det dømmende.

I drømme og fantasier i den individuelle psykologi kan farkomplekset optræde både personificeret og i ikke-individuelle former, fx som hæere der marcherer, krige der raser, gangstere der forfølger og jager. Som ikke symboliseret kan det optræde som en indre dømmende og evigt kritiserende stemme, der taler ned og taler ned. I de kollektive symboler kan det positive farkompleks symboliseres i filosofien, den store statsmand eller vismanden, mens det negative farkompleks kan afbildes i det modsatte, rigide og autoritære ledere.

LITERATUR

- Bollas, C (1987): *The Shadow of the Object. Psychoanalysis of the Unthought Known*. London: Free Association Books.
- Bowlby, J (1969): *Attachment and Loss: Volume I: Attachment*. The International Psycho-Analytical Library, 79, pp. 1-401, London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis.
- Bowlby, J (1973): *Attachment and Loss: Volume II: Separation, Anxiety and Anger*. The International Psychoanalytical Library, 95, pp. 1-429, London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis.
- Dieckmann, H (1999): *Complexes: Diagnosis and Therapy in Analytical Psychology*. Wilmette, IL: Chiron Publications.
- Fairbairn, WRD. (1952): *Psychoanalytic Studies of the Personality*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Jacobi, J (1959): *Complex/Archetype/Symbol in the Psychology of C.G. Jung*. London: Routledge
- Jung, CG (1929): Problems of modern psychotherapy. In: *The Collected Works of C.G. Jung, Complete Digital Edition Vol. 16*, pars. 114-174.
- Jung, CG (1933): *Modern Man in Search of a Soul*. London and New York: Routledge (reprinted in Routledge Classics 2001).
- Jung, CG (1934a): A review of the complex theory. In: *The Collected Works of C.G. Jung, Complete Digital Edition Vol. 8*, pars. 194-219.
- Jung, CG (1935): *The Tavistock Lectures: On the theory and practice of analytical psychology*. In: *The Collected Works of C.G. Jung, Complete Digital Edition Vol. 18 [Kindle Edition]*, pars. 1-415.
- Jung, CG (1947/54): *On the nature of Psyche*. In: *The Collected Works of C.G. Jung, Complete Digital Edition Vol. 8*, pars. 343-442.
- Neumann, E (1973): *The Child, Structures and Dynamics of the Nascent Personality*. London and New York: Karnac.
- Neumann, E (1974): *Die grosse Mutter. Eine Phänomenologie der Weiblichen Gestaltung des Unbewussten [The Great Mother. A Phenomenology of the Feminine Forms in the Unconscious]*. Zürich and Düsseldorf: Walter Verlag.
- Samuels, A (1985): *Jung and the Post-Jungians*. London and New York: Routledge.
- Balint, M (1952): *Primary Love and Psychoanalytic Technique*. London: Maresfield Library.
- Stern, DS (1985): *The Interpersonal World of the Infant. A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology*. New York, NY: Basic Books.
- Winnicott, DW (2001): *The Child and the Outside World. Studies in developing Relationships*. Oxon: Routledge.

Henriette Heide-Jørgensen er jungiansk analytiker (IAAP) og MPF. Doctor of Philosophy in Psychoanalytic Studies (PhD), University of Essex. Privat praksis i Nordborg på Als siden 2003.